

KOMITETI SHQIPTAR I HELSINKIT ALBANIAN HELSINKI COMMITTEE

Tiranë, më 27 Maj 2020

Përmbledhje Ekzekutive e Raportit Studimor

“PARABURGIMI NË SHQIPËRI”

(MBI STANDARTET NDËRKOMBËTARE DHE SFIDAT E SISTEMIT TONË TË DREJTËSISË)

Komiteti Shqiptar i Helsinkit (KShH), në përputhje me misionin e tij prezanton këtë raport studimor, i cili analizon prolematikat e lidhura me kufizimin e lirisë së personave të dyshuar se kanë kryer vepra penale si dhe caktimin ndaj tyre të masave të sigurimit personal në vendin tonë, duke u ndaluar në mënyrë të veçantë tek “arresti në burg” ose paraburgimi.

Në problematikën e përcjellë në këtë raport studimor, KShH është ndalur fillimisht tek analiza e akteve ndërkombëtare, jurisprudencës së Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut, tek gjetjet dhe të dhënat e pasqyruara për vendin tonë në raportet e organizatave ndërkombëtare dhe të institucioneve vendase në këto tre katër vitet e fundit (2016 – 2019), si Komiteti për Parandalimin e Torturës, Departamenti Amerikan i Shtetit, Komisioni Evropian, Ministria e Drejtësisë, Prokurori u Përgjithshëm, Avokati i Popullit, Drejtoria e Përgjithshme e Burgjeve, etj. Në mënyrë të përmbledhur, nga kjo analizë rezulton se:

1. Përdorimi i zgjeruar i arrestit në burg (paraburgimit) shpesh është një simptomë e mosfunksionimit të sistemit të drejtësisë penale, që mund të rezultojë në mungesë të mbrojtjes së të drejtave të të paraburgosurve. Kjo mund të sjellë trajtimin e tyre ç’njerëzor dhe degradues, si rezultat i kushteve të dobëta infrastrukturore që kanë një pjesë e institucioneve në sistemin tonë të burgjeve dhe si rezultat i kapaciteteve të kufizuara për akomodimin e këtyre shtetasve, duke krijuar në jo pak raste mbipopullim shqetësues.

2. Monitorimet e kryera në dekadën e fundit nga Komiteti Shqiptar i Helsinkit dhe Avokati i Popullit evidentojnë shkelje të të drejtave dhe lirive themelore të shtetasve të ndaluar, arrestuar në flagrancë dhe të paraburgosur në sistemin e burgjeve, të tilla si keqtrajttime fizike ose psikologjike në momentet e arrestimit në flagrancë, të ndalimit, të shoqërimit apo gjatë marrjes në pyetje në organet e policisë (në disa raste në mungesë të avokatit), mosnjohje me të drejtat dhe garancitë ligjore, tejkalim i afateve ligjore të ndalimit/arrestimit në flagrancë deri në kontrollin e tyre nga gjykata, trajtim jo human në mjediset e organeve të policisë apo në dhomat e paraburgimit, fjetje në tokë në dhoma në kapërcim të kubaturës së lejuar, duke krijuar mbipopullim shqetësues, etj.

3. Paraburgimi, kur nuk respektohen standartet ndërkombëtare dhe legjisllacioni ynë i brendshëm (Kodi i Procedurës Penale), përveç se rezulton me shkelje të të drejtave dhe lirive themelore të njeriut ka gjithashtu një kosto tepër të lartë për buxhetin e shtetit. Kostoja ditore e shpenzimeve për mbajtjen e një të paraburgosuri në sistemin tonë penitenciar gjatë vitit 2019 është 2,910 Lek të reja. Kostoja totale financiare në buxhetin e

KOMITETI SHQIPTAR I HELSINKIT ALBANIAN HELSINKI COMMITTEE

shtetit, për akomodimin e personave të paraburgosur në vendin tonë për vitin 2019, paraqitet në nivele të larta, përkatësisht rreth 2.29 miliard Lek (të reja).

4. Në dt.1 Janar të vitit 2019, në sistemin tonë të burgjeve figurojnë të akomoduar në total 5580 shtetas. Raporti midis shtetasve të dënuar dhe atyre të paraburgosur të akomoduar në këtë sistem, po në këtë datë, paraqitet mjaft i ngushtë. Konkretisht, 2268 persona ose 40.6% janë shtetas ose individë të paraburgosur dhe 3033 ose 54.3% janë shtetas apo individë të dënuar. Përgjatë 12 muajve të vitit 2019, në sistemin e burgjeve ka patur 3864 pranime të reja. Nga kjo shifër, përkatësisht 3258 individë ose 84.3% e numrit total përbëhet nga persona të paraburgosur.

5. Referuar të dhënave në raportet vjetore të Prokurorit të Përgjithshëm për gjendjen e kriminalitetit në vend, për vitin 2018 dhe për vitin 2019, evidentohet se është ndjekur një politikë penale më e butë ndaj të miturve në konflikt me ligjin (të pandehur), përfshi këtu edhe politikën e ndjekur për masat e sigurimit që janë kërkuar nga prokurori për këtë kategori. Kjo në zbatim të Kodit të Drejtësisë Penale për të Miturit, i hyrë në fuqi me datë 1 Janar 2018. Zbatimi i masës së arrestit në burg ndaj të miturve për vitin 2018, paraqitet në masën 5.18%, krahasimisht në një nivel pak më të ulët në krahasim me vitin 2019 (6%).

6. Komiteti Shqiptar i Helsinkit vlerëson se rekomandimet e Kuvendit drejtuar Prokurorisë së Përgjithshme për të ashpërsuar politikën penale në drejtim të masave të sigurimit, nuk marrin në konsideratë standartet ndërkombëtare të të drejtave dhe lirive të njeriut që inkurajojnë se masa e sigurimit “arrest në burg” duhet të aplikohet si një masë e fundit dhe në raste përjashtimore.

7. Referuar të dhënave të ofruara në vjetarin statistikor të Ministrisë së Drejtësisë, rezulton se gjatë vitit 2016, 39% e të pandehurve kanë qenë me masë sigurimi “arrest në burg”; gjatë vitit 2017 (po në këtë vit apo të mbartura nga vitet e tjera), 37% e të pandehurve kanë qenë me masë sigurimi “arrest në burg” dhe gjatë vitit 2018 kemi një rënie më të ndjeshme të të pandehurve me këtë masë, në nivelin 28.9%. Këto të dhëna përfshijnë edhe të pandehurit, çështjet penale të të cilave mbarten në vitin pasues. Edhe pse kemi një rënie të ndjeshme të numrit total të paraburgosurve në vitin 2018, sërish vërehet se “arrest në burg” është masa që është aplikuar më së shumti në krahasim me masat e tjera të sigurimit personal nga gjykatat tona.

8. Monitorimet ndër vite të KShH-së në sistemin e burgjeve evidentojnë se një pjesë e individëve të paraburgosur i përkasin grupeve në nevojë, të cilat përballen me vështirësi të shumta të natyrës sociale-ekonomike dhe kryesisht janë përfaqësuar në proceset e tyre për masat e sigurimit por edhe në procesin penal, nga avokat të caktuar nga shteti. Një pjesë e këtyre individëve janë paraburgosur për vepra penale që nuk paraqesin rrezikshmëri shoqërore.

Një shtyllë të rëndësishme të këtij raporti studimor përbëjnë gjetjet dhe analiza profesionale e të dhënave sasiore dhe cilësore që kanë rezultuar nga monitorimi i 400 seancave gjyqësore në periudhën Shkurt – Prill 2017, si dhe studimi i 1821 vendimeve gjyqësore, për vleftësimin e arresimit ose të ndalimit dhe caktimin e masave të sigurimit, në dy Gjykatat më të mëdha të vendit (Gjykatën e Rrethit Gjyqësor Tiranë dhe Durrës). Monitorimi i KShH-së nuk ka qenë i lehtë dhe është i pari i këtij lloji që realizohet në Shqipëri. Mangësitë e konstatuara në praktikën e prokurorisë dhe të gjykatës lidhur me përdorimin e

KOMITETI SHQIPTAR I HELSINKIT

ALBANIAN HELSINKI COMMITTEE

arrestit në burg, edhe pse të hershme në kohë, vijnë të mbeten aktuale për sistemin e drejtësisë dhe kërkojnë reflektimin serioz të aktorëve të këtij sistemi, avokatëve si dhe të aktorëve të tjerë, përfshi këtu Kuvendin dhe Ministrinë e Drejtësisë. Të dhënat e grumbulluara dhe të analizuara, nga vëzhguesit dhe ekspertët e KShH-së evidentojnë në mënyrë të përmbledhur se:

1. Në 2015-ën, një vit pas ndryshimeve në Kodin Penal, vërehet një rritje te numrit të ndalimeve/ arrestimeve nga policia dhe prokuroria, për personat e dyshuar për vepra me rrezikshmëri jo të lartë shoqërore, të parashikuara në nenin 137 të Kodit Penal “Vjedhja e energjisë elektrike ose impulseve telefonike” dhe nenin 291 “Drejtimi i automjeteve në mënyrë të parregullt” (vepra të kriminalizuara ose të ashpësuara në masën e dënimit me ndryshimet që pësoi Kodi Penal në vitin 2014). Për një numër të konsiderueshëm të këtyre shtetasve që ndaloheshin/arrestoheshin në flagrancë për këto vepra, prokuroria kërkonte caktimin e masës “arrest në burg” dhe gjykata vendoste pranimin e kërkesës së prokurorisë dhe rrjedhimisht caktimin e kësaj mase.

2. Studimi evidenton se, arresti në burg aplikohet në masë të konsiderueshme edhe për “Dhunën në familje”, parashikuar nga neni 130/a i Kodit Penal, për veprat penale për vjedhjen e pasurisë, të parashikuara nga nenet 134, 135, 136, 137 të Kodit Penal, si dhe për veprat penale “Prodhimi dhe shitja e narkotikëve”, “Trafikimi i narkotikëve”, të parashikuara nga neni 283 dhe neni 283/a i Kodit Penal.

3. Shumica e problemeve të evidentuara për aplikimin e tepruar të masës “arrest në burg” janë të lidhura me zbatimin dhe interpretimin e gabuar të legjislacionit procedural penal në fuqi, si dhe nivele të ulëta të njohjes dhe për rrjedhojë edhe të referimit të praktikës së Gjykatës Evropiane të Drejtave të Njeriut, Gjykatës Kushtetuese dhe Gjykatës së Lartë. Pasojat e zbatimit/interpretimit të gabuar të ligjit apo njohurive të cekëta mbi të nga aktorët e sistemit të drejtësisë, janë të tilla që çenojnë drejtpërdrejtë liritë dhe të drejtat themelore të njeriut.

4. Edhe pse ky raport studimor ka në fokus masat e sigurimit personal, kryesisht nga këndvështrimi i pushtetit gjyqësor, problemet në lidhje me këto masa shtrihen përtej gjykatave, duke përfshirë edhe organin e akuzës dhe policinë gjyqësore. Problemet e shfaqura nga këta dy aktorët e fundit mund të konsiderohen edhe më të rënda se sa të gjyqësorit.

5. Si rregull, seanca duhet të bëhet publike, përveç rastit kur, për arsye të parashikuara nga ligji, gjykata vendos që seanca të zhvillohet e mbyllur. Sipas Kodit të Procedurës Penale nuk zhvillohet seancë publike dhe nuk kërkohet marrja e një vendimi për të zhvilluar seancë me dyer të mbyllura. Por, KShH është ndeshur me praktikën e Gjykatës së Rrethit Gjyqësor Tiranë që një pjesë të këtyre seancave i zhvillonte pa pjesëmarrjen e publikut, duke mos e justifikuar me vendim përkatës zhvillimin e procesit me dyer të mbyllura. Mgjith, stafi i KShH-së pati akses në realizimin e monitorimit të seancave në këtë gjykatë, në sajë të marrëveshjes me kryetaren e gjykatës.

6. Në kampionet e seancave gjyqësore të monitoruara për vitin 2015 u vërejt se 56.5% e personave ndaj të cilëve caktohet masa e sigurimit mbrohen me avokat privat dhe 40.2% mbrohen me avokat të caktuar kryesisht. Në pothuajse të njëjtat raporte rezultojnë ndarja me avokat të zgjedhur dhe ata të caktuar kryesisht, edhe për seancat gjyqësore të monitoruara

KOMITETI SHQIPTAR I HELSINKIT ALBANIAN HELSINKI COMMITTEE

për vitin 2017 (shkurt-prill). Konkretisht, rreth 57.8% e personave janë përfaqësuar me avokat të zgjedhur ndërkohë që vijon të ketë një numër të lartë personash të përfaqësuar me avokat të caktuar kryesisht, përkatësisht 39%. Tërheq vëmëndje gjithashtu fakti se një numër i ulët avokatësh të caktuar kryesisht marrin pjesë në seancat gjyqësore më të njëjtët prokurorë dhe gjyqtarë, duke i dhënë karakter mekanik procesit. Vëzhguesit e KShH-së vërejtën tendencën e monopolizimit të skemës për caktimin e avokatëve kryesisht në këto seanca, të cilët kanë qenë pothuaj të njëjtët, në total rreth 6 avokatë.

7. Në tërësi, proceset e monitoruara dhe vendimet e studiuara evidentojnë se mbrojtja e personave në seancat lidhur me vleftësimin e ndalim/arrestimit dhe caktimin e masës së sigurimit personal ka karakter formal, nuk është cilësore dhe rrjedhimisht nuk është efektive. Kjo ka ndikuar negativisht duke sjellë pasoja edhe në nivelet e larta të paraburgimit në vendin tonë. Në rreth gjysmën e vendimeve të studiuara (51.8%), mbrojtja ka pretenduar se nuk ishte njohur me materialet e organit të akuzës. Në 72% të rasteve avokati mbrojtës nuk ka paraqitur prova për të mbrojtur të drejtat/interesat e personit të ndaluar/arrestuar në këto seanca. Veçanërisht kur mbrojtësit janë caktuar kryesisht, shpesh ka rezultuar se nuk është studiuar dosja apo çështja më parë nga ana e tyre, nuk është realizuar asnjë takim apo bisedë me personin nën hetim për të hartuar/diskutuar së bashku me të strategjinë e mbrojtjes. Kjo vjen përveç të tjerash edhe për arsye praktike, pasi mbrojtësit e caktuar kryesisht nga ana e gjykatës nuk kanë patur mundësi objektive të flasin me vetë personin e ndaluar/arrestuar apo me familjarët e tyre. Këto të dhëna evidentojnë në përgjithësi një mbrojtje jo aktive, jo efektive dhe shpesh herë edhe formale.

8. Një fenomen i vërejtur rëndom në vendimet e studiuara është se edhe në ato raste kur gjykata nuk e ka vleftësuar si të ligjshëm “arrestin në flagrancë” të personit, ajo ka vijuar në caktimin e masës së sigurisë “arrest në burg” pa vendosur më parë lirinë e tij të menjëhershëm, në kundërshtim me nenin 259/4 të KPrP.¹ Gjithashtu janë vërejtur raste kur gjykata ka vleftësuar “arrestin në flagrancë”, ndërkohë që faktet dhe provat lidhur me çështjen nuk vërtetojnë ekzistencën e kushteve të domosdoshme për gjendjen e flagrancës, të parashikuara në nenin 252 të Kodit të Procedurës Penale.

9. Në praktikën gjyqësore është vërejtur gjithashtu mungesë konsistence në kërkimin nga prokuroria dhe vendimmarrjen e gjykatës për masat e sigurisë për vepra të ngjajta ose kur autorët e dyshuar kanë patur profil të ngjashëm e rrezikshmëri të ulët.

10. Gjatë studimit, janë ndeshur raste kur mund të shmangej nga aktorët e sistemit të drejtësisë kërkimi / caktimi i masës “arrest në burg” dhe të zbatoheshin alternativat më të lehta të kësaj mase, veçanërisht kur autorët e akuzuar të veprave penale kanë qënë gra, të moshuar apo të sëmurë. Gjendja shqetësuese e mbipopullimit në sistemin e burgjeve si dhe efektet negative që ka ky sistem, sidomos tek të miturit dhe të rinjtë, nuk janë konsideruar asnjëherë të vetme nga gjykata.

11. Trajtimi i të miturve kërkon një vëmëndje dhe vlerësim të veçantë duke patur në konsideratë nevojat e tyre sociale dhe edukative, të cilat nuk mund të plotësohen efektivisht në kushtet e kufizimit të lirisë. Caktimi i masës së sigurisë “arrest në burg” për kategorinë e të miturve dhe të rinjve nën 21 vjeç (jean juvenile) mund të ishte më i reduktuar,

¹ Sipas kësaj dispozite, nëse gjykata vëren se arresti në flagrancë është i paligjshëm, ajo duhet të lirojë menjëherë personin.

KOMITETI SHQIPTAR I HELSINKIT ALBANIAN HELSINKI COMMITTEE

pavarësisht se në disa raste veprat e kryera prej tyre nuk konsiderohen të lehta. Kryesisht të miturit dhe të rinjtë e kësaj moshe, ndaj të cilëve është caktuar arrest në burg akuzohen për vepra penale kundër pasurisë, shitjen e narkotikëve apo armëmbajtje pa leje. Ndër rastet e studiuara është caktimi i masës së sigurisë “arrest në burg” për të miturin 15 vjeçar për veprën penale “vjedhje” të objekteve me vlerë shumë të vogël monetare (kryesisht ushqime dhe pije).

12. Në raste shumë të rralla është përdorur masa e sigurimit personal “garancia pasurore”. Zbatimi i kësaj mase apo alternativave të masave të tjera të sigurimit mund të ndikonte pozitivisht jo vetëm tek vetë individi i akuzuar por do t’i shërbente, qoftë edhe në një masë të kufizuar, shpopullimit të institucioneve të burgimit dhe paraburgimit. Kjo nuk do të thotë që për të justifikuar uljen e mbipopullimit, gjykatat të mos zbatojë masën e arrestit kur kjo do të ishte e domosdoshme. Megjithatë, referimi në statistikat zyrtare të mbipopullimit është një nga treguesit që gjykata mund ta marrë në konsideratë e vlerësuar në raport me rrethanat e tjera faktike dhe kërkesat e legjislacionit, për domosdoshmërinë ose jo të masës ‘arrest në burg’.

13. Në mjaft raste rezultojnë se kërkesa për masat e sigurimit bazohet kryesisht në provat e mbledhura nga policia gjyqësore dhe se prokuroria nuk ka kryer hetim apo përpunim të akteve të policisë. Pasiviteti i prokurorit përgjatë hetimeve paraprake, sidomos në marrjen e provave apo hartimin e këtyre akteve procedurale, e zbeh rolin e tij gjatë hetimeve paraprake dhe ul garancitë procedurale për të pandehurin apo personin nën hetim. Në shumë nga vendimet e studiuara vërehet se edhe gjykata nuk ka një rol pro-aktiv në vlerësimin e akteve të sjella nga prokuroria, por vleftësën ndalimin/arrestimin dhe cakton masat e sigurimit, në mungesë të provave që krijojnë dyshimin e arsyeshëm, siç ka ndodhur rëndom në rastet e veprës penale të vjedhjes apo dhunës në familje.

14. Gjithashtu, tërheq vëmendjen se shpesh, mbrojtësi (si privat dhe i caktuar kryesisht) nuk ka një rol proaktiv dhe nuk paraqet prova në këto seanca por kufizohet duke i kërkuar gjykatës masë më të lehtë siguri nga ajo e parashtruar nga prokurori. Deri në një farë mase kjo praktikë e ndjekur mund të ketë ndikuar në cenimin e parimit të barazisë së armëve juridike.

15. Monitorimi i seancave dhe vendimet e studiuara evidentojnë raste kur gjykata nuk ka patur një rol proaktiv në konstatimin e shkeljes së të drejtave procedurale dhe lirive të të ndaluarit/ arrestuarit nga policia apo prokuroria. Janë vërejtur parregullsi në veprime procedurale si “kontrolli i banesës” apo “kontrolli personal”. Jo vetëm prokurori duhet të jetë më rigoroz në mbikëqyrjen dhe respektimin e kërkesave të Kodit të Procedurës Penale, por edhe gjykata duhet të jetë më kërkuese ndaj fakteve, të analizojë dhe verifikojë në seancë ligjshmërinë e provave të sjella, pa anashkaluar këtu edhe rolin e mbrojtjes në favor të të ndaluarit/arrestuarit.

16. Në disa vendime të gjykatës mungon arsyetimi formalo-ligjor si dhe nuk janë analizuar qoftë në mënyrë të përmbledhur provat mbi të cilat mbështeten faktet e referuara. Gjithashtu janë vërejtur vendime gjyqësore me fraza copy paste (kopjim mekanik i vendimeve të kaluara), ndërkohë që të dhënat lidhur me personin, veprën penale, kushtet dhe kriteret e caktimit të masës së sigurimit janë të ndryshme. Ka vendime ku gjykata mjaftohet me citimin e provave të prokurorisë, por pa bërë referime të fakteve mbi të cilat hedhin dritë këto prova. Shumica e vendimet të studiuara janë tepër të shkurtra dhe nuk

KOMITETI SHQIPTAR I HELSINKIT ALBANIAN HELSINKI COMMITTEE

kanë një arsyetim të mjaftueshëm për të gjithë kushtet dhe kriteret ligjore që ekzistojnë për të caktuar këtë ose atë masë sigurie. Linja argumentuese në këto vendime përkon më së shumti me kërkimet/argumentat e prokurorisë.

17. Sipas K.Pr.Penale, çdo dy muaj nga zbatimi i vendimit të arrestit, prokurori informon me shkrim gjykatën që ka caktuar masën mbi hetimet e kryera dhe nevojat e sigurimit. Monitorimi i KShH-së evidentoi se, në 99.4% të rasteve ky informacion me shkrim nuk është i pranishëm në dosje.

18. Nga shqyrtimi i vendimeve është konstatuar se në shumicën e rasteve, rrethanat lehtësuese nuk i kanë shërbyer gjykatës për të vendosur masa sigurimi më të favorshme për personat e arrestuar. Ndërsa nga ana tjetër, rrethanat rënduese duket sikur janë vendimtare dhe përcaktuese të masës, madje të tilla që zhvleftësojnë vetë edhe kushtet dhe kriteret e përcaktuara në nenin 228 dhe 229 të KPrP. Elementë të tillë si: vazhdimësia apo përsëritja, apo edhe rrethanat lehtësuese, nuk mundet në asnjë rast të mbizotërojnë apo zëvendësojnë kushtet dhe kriteret ligjore për caktimin e masave të sigurimit.

19. Është shumë i përhapur qëndrimi i gjykatave sipas të cilave, nëse personi ka qënë i dënuar më parë (edhe pse për një vepër tjetër penale), konsiderohet automatikisht person i rrezikshëm, dhe si i tillë i “denjë” për masën arrest në burg. Kështu rezulton se në 76,3% (1387) të rasteve personat kanë qënë të padënuar më parë, në 14,4% (263) të rasteve kanë qënë të dënuar më parë.

20. Nga 348 përgjigjet e monitoruesve, në lidhje më respektimin e procedurës së marrjes në pyetje të personit të arrestuar, jo më vonë se tre ditë nga zbatimi i masës së sigurimit “Arrest në burg” ose “Arrest në shtëpi”, rezulton se, në 90.8% (316) të rasteve personi për të cilin është vendosur “Arrest në burg ose “Arrest në shtëpi” është marrë në pyetje nga gjykata jo më vonë se tre ditë nga zbatimi i masës, ndërsa në 9.2% (31) raste rezulton që kjo procedurë nuk është zbatuar.

21. Në lidhje me subjektin kërkues të revokimit apo zëvendësimit të masës së sigurimit nga analizimi bërë 211 përgjigjeve të monitoruesve evidentohet se, në 80.6% (170) të rasteve ky revokim/zëvendësim ka si subjekt kërkues të pandehurin, ndërkohë që në 17% (36) të rasteve revokimi apo zëvendësimi i masës së sigurimit është kërkuar nga prokurori. Në një numër tepër të ulët, vetëm 2,4%, paraqiten rastet kur gjykata ka vendosur kryesisht për revokimin apo zëvendësimin e masës së sigurimit, çka reflekton një qëndrim pasiv të kësaj të fundit në raport me zbatimin e detyrimeve të parashikuara në Kodin e Procedurës Penale për revokimin apo zëvendësimin e masës së sigurimit personal.

Ky publikim është realizuar në kuadër të zbatimit të projektit të mbështetjes institucionale nga Komiteti Shqiptar i Helsinkit (KShH), financiar nga Open Society Foundations (OSF). Raporti i plotë mund të aksesohet në faqen zyrtare të KShH-së.